

MTÜ Arheoloogiakeskus

**Toodsi Liidva asulakoha arheoloogilised uuringud
16.–19. ja 30. augustil ning 12. septembril 2010**

Anti Lillak
Arvis Kiristaja
Pikne Kama
Maarja Olli

Tartu – Tallinn 2011

Sisukord

Toodsi Liidva asulakoha 2010. aasta arheoloogiliste uuringute aruanne	3
<i>Mullapuurišurfide kirjeldused</i>	4
<i>I kaevand</i>	6
<i>I kaevandi kihid</i>	12
<i>II kaevand</i>	14
<i>Järeldused ja kokkuvõte</i>	15
<i>Kirjandus</i>	17

LISA 1. Leiunimekiri

LISA 2. Savitihendite nimekiri

LISA 3. Luuleidude nimekiri

LISA 4. Söeproovide nimekiri

LISA 5. Joonised

LISA 6. Fotod

Toodsi Liidva asulakoha 2010. aasta arheoloogiliste uuringute aruanne

Sissejuhatus

16.–19. ja 30. augustil ning 12. septembril 2010 viis MTÜ Arheoloogiakeskus Võru maakonnas, Misso vallas, Toodsi küla Liidva talu maal oleval asulakohal läbi arheoloogilisi uuringuid. Muistis asub otse Pabra järve põhjakaldal (**joonis 1**) ning selle avastasid Arvis Kiristaja ja Anti Lillak sama aasta 10. mail toimunud maastikuinspeksioonil, mil pinnaleidudena saadi savist kaksikkoonilise värtnakedra katke ning kiviajale viitavad keraamikakatked ja tulekivilaastud (leiud TÜ 1824) (vt Kiristaja, A. & Lillak, A. 2010. Arheoloogiline inspeksioon Setumaale, Meremäe valda ja Misso valla Luhamaa ossa 9.–10. maini 2010).

2010. aasta uuringutest võtsid erinevatel aegadel osa Arvis Kiristaja MTÜ Arheoloogiakeskusest, TÜ arheoloogiadoktorandid Anti Lillak ja Mari Lõhmus, arheoloogiamagistrandid Maarja Olli ja Pikne Kama, arheoloogiatudengid Tuuli Kurisoo ja Allar Haav ning Marko Usler kirjastusest Avita.

Uuringute käigus mõõdeti esmalt sisse talu elumaja lõunapoolse (täpsemalt kagupoolse) seinaga paralleelne telgjoon (laius 0,5 m; **joonis 2; fotod 1 ja 2**), mida mööda nivelleeriti maapind ning otsiti kohta, kuhu võiks rajada proovikaevandid. Selleks tehti mullapuuriga ka seitse proovišurfi, et teada saada, kuhu oleks kõige parem teha proovikaevandeid. Sisse mõõdeti kaks kaevandit (mõõtmatega vastavalt 0,5 x 3 m ning 0,5 x 1 m; vt **joonis 2**). Kõrgusmõõtude reeperiks võeti järve kaldal asuva suure kivi kõrgeim punkt, mis 12. septembril 2010 mõõtes oli Pabra järve veetasemest 69 cm kõrgemal.

Kaevamisel kasutati erinevaid meetodikaid, mida on kirjeldatud vastavate korraste juures. Mättakiht eemaldati labidatega, sealt edasi jätkus töö kühvlitega. Kogu pinnas sõeluti läbi käsisõelaga. Tehnilised korrised järgisid maapinna kallakut. Kõrgused mõõdeti nivelliiriga, iga korrast fikseeriti joonise ja fotode abil. Joonised tegid Pikne Kama ja Anti Lillak.

Mullapuurišurfide kirjeldused

I šurf (foto 3)

Asukoht: nulltikust 1 m ida pool.

Sügavus: 53 cm.

I kiht (ülevallt): 0 kuni -26 cm, tumepruun huumus, -23 juures söetükike, -20 kuni -21 cm juures beež liivalaik.

II kiht: -26 kuni -41 cm, helepruun mullaga segatud liiv, -34, 5 kuni -38 cm on tume laik, mis võib sisaldada söetükikesi.

III kiht: -41 kuni -53 cm, punane savi.

II šurf (foto 4)

Asukoht: nulltikust 2 m lääne pool.

Sügavus: 63 cm.

I kiht: 0 kuni -25 cm, huumus.

II kiht: -25 kuni -32 cm, huumus segatud kollase liivaga, -30 kuni -31,5 cm on kivi.

III kiht: -32 kuni 47,5 cm, valkjaskollakas liiv, sügavamal muutub heledamaks, -35 kuni -40 cm hele laik.

III šurf (foto 5)

Asukoht: nulltikust 4 m ida pool

Sügavus: 50 cm.

I kiht: 0 kuni -31 cm, huumus.

II kiht: -31 kuni -50 cm, kruusane tumekollane liiv, sees mõned tumedad laigud.

IV šurf (foto 6)

Asukoht: nulltikust 7 m ida pool.

Sügavus: 73 cm

I kiht: 0 kuni -51 cm, huumus.

II kiht: -51 kuni -59 cm, tume huumus segatud kollakasbeeži saviliivaga.

III kiht: -59 kuni -66 cm, tumebeež saviliiv.

IV kiht: -66 kuni -73 cm, punane savi, sees tumedaid laike.

V šurf (foto 7)

Asukoht: nulltikust 11 m ida pool.

Sügavus: 105 cm.

I kiht: 0 kuni -17 cm humus.

II kiht: -17 kuni -30 cm, tumepruun muld.

III kiht: -30 kuni -39 cm, tumepruun muld segatud tumebeeži, kergelt liivaka pinnasega.

IV kiht: -39 kuni -45 cm, tumehall pinnas.

V kiht: -45 kuni -56 cm, tumepruun muld.

VI kiht: -56 kuni -86 cm, tumedam hallikaskollane liiv.

VII kiht: -86 kuni -105 cm, helekollane liiv, -98 kuni -105 cm määratud tumedam liiv (seotud järve setetega?).

VI šurf (foto 8)

Asukoht: nulltikust 14 m idas.

Sügavus: 70 cm

I kiht: 0 kuni -10 cm humus.

II kiht: -10 kuni -26 cm, huumusega sama värvi tumepruun muld.

III kiht -26 cm kuni -41 cm, tumepruun muld segatud kollase liivaga.

IV kiht: -41 kuni -51 cm, kollane liiv seatud tumepruuni mullaga.

V kiht: -51 kuni -70, kollane liiv, kohati sees pisikesed tumedad laigud.

VII šurf (foto 9)

Asukoht: nulltikust 4 m lääne pool.

Sügavus: 67 cm.

I kiht: 0 kuni -21 cm, humus.

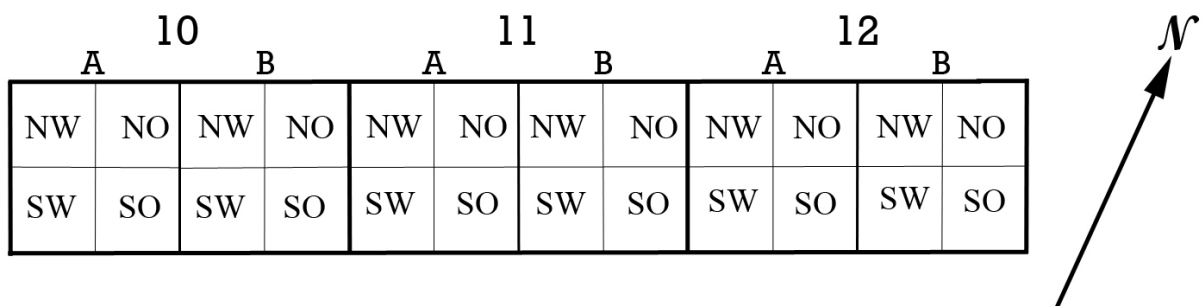
II kiht: -21 kuni -40 cm, tumepruun muld.

III kiht: -40 cm kuni -61 cm, tumekollane liiv segatud tumedate ja valkjate laikudega.

IV kiht: -61 kuni -67 cm, beež liiv segatud tumeda liivaga.

I kaevand

I kaevand oli kirde–edela suunas 1,5 m pikk ning 0,5 m lai. See hõlmas kolme ruutu – 10, 11 ja 12, mis poolitati omakorda 0,5 m² suurusteks ruutudeks ning nimetati A ja B (nt 10A, 10B, 11A jne). Alates III korriseest hakati kaevama ja leide üles võtma 25 x 25 cm suuruste ruutude kaupa; need ruudud nimetati tinglikult vaheilmakaarte järgi (vt joonist):

I korrise

I korrise kaevamisega eemaldati mättakiht ning kaevandi pind tasandati u 5 cm sügavusele maapinnast (**joonis 3; foto 10**). Rohukamara küljes olnud muld uuriti kühvlitega läbi, kuid leide ei saadud. Korrise põhjas oli tume sõmer humusmuld. Ruudu 10 põhjast paistsid üksikud lubjakivitükid.

II korrise

II korrise võeti 10 cm paksuselt, korrise põhi ulatus seega maapinnast 15 cm sügavusele (**joonis 4; foto 11**). Ruudu 10 ülaosas oli muld tumedam kui ruutudes 11 ja 12. Ruudust 10 tuli palju lubjamörditükke, samuti ka suuremaid kive (läbimõõt u 10 cm), mis asetsesid kompaktselt koos. Pinnas oli intensiivselt tume, sisaldas üksikuid söetükikesi, mida veel üles ei võetud. Kollased laigud pinnases olid ilmselt loomaargude jäljed.

Leidudest saadi üksikuid käsitsikeraamika kilde ja üks šlakitükk (:3). Esines ka mõningaid uusaegseid klaasi- ja tellisetükke. Rohkelt leidus savitihendeid, korrise peale kokku 292,1 g. Vähesel määral sisaldas korrise ka loomaluid. Leidus ka mõningat uusaegset materjali – kõigist ruutudest leiti tellisetükke ning ruudust 11 klaasikild.

III korr

Korris eemaldati 10 cm paksuselt (maapinnalt 25 cm sügavusele; **joonis 5; foto 12**). Nüüd muudeti leidude ülesvõtmine täpsemaks: kõik ruudud jagati omakorda kaheks 50 x 50 cm suuruseks ruuduks, mis kandsid nimesid nt 10A (läänepoolne) ja 10B (idapoolne). 50 cm suurused ruudud jagati jälle omakorda neljaks (25 x 25 cm) ning neile anti tinglikult nimed vaheilmakaarte järgi (vt eespool). Sealjuures ei vasta nimetused tegelikele ilmakaartele, vaid kehtivad juhul, kui ette kujutada, et kaevand on täpselt ida-läänesuunaline.

III korrise eemaldamise järel oli tumepruun huumuseline pinnas muutunud veidi heledamaks kui eelmises korrises; esines rohkem loomaurge. Ruudu 12B idapoolne osa oli ülejäänust heledam, koosnedes liiva ja mulla segust.

Pinnases esines üksikuid kive ja lubjamörditükke. Ruudus 10 leidis mitmeid söetükke, üks savilaik ning selle juures loomaluu. Esemelidudest saadi üksikuid käsitsikeraamika katkeid, šlakitükk (:9), siledaks lihvitud pinnaga väike kivi (luisu katke?; :11), madalakvaliteediline valge tulekivitükk (:12) ja väike savist kaksikkoonilise värtakedra katke (:6). Rohkelt leidis savitihendeid, kokku 243,1 g. Loomaluid leidis III korrises endiselt vähe. Endiselt leidis kaasaegse ilmega tellisetükke, mis viitab, et kiht oli segatud, tõenäoliselt maaharimisega.

IV korr

IV korr

Leide tuli IV korr

¹ Määranud Aivar Kriiska Tartu ülikoolist 23.11.2010.

V korris

Kokku 10 cm paksune V korris jagati omakorda kaheks 5 cm paksuseks alakorriseks (nimetatud ülemiseks ja alumiseks), et fikseerida senisest täpsemalt leidude asukoht. Nimelt tundus kaevamiste käigus, et ollakse jõutud uusajal segatud kihtidest sügavamale, kus leiukontekst võib olla olulisem. Leiunimekirjas on ülemise ja alumise alakorrisi leiud kogemata segamini nummerdatud, kuid iga leiu puhul on teada, kummast alakorrisest see pärineb. Tervikuna ulatus V korris maapinnast 45 cm sügavusele (**joonis 8; foto 14**). Korrise ülemise osa pinnas oli helepruun ühtlase kollase liiva laikudega ja paljude loomaurgudega. Ruudu 12 idaosas jätkus juba ülevalpool paljastunud heledam pinnas. Ruutude 10 ja 11 vahel oli suurem raudkivi läbimõõduga u 28 cm, selle juures olid kolm väiksemat kivi läbimõõduga 8–9 cm. Ruutudes 10A ja 11B esines ka üksikuid lubjakive. Ruutudes 10 ja 12 oli pinnas segatud loomakäikudega, mis olid täidetud helekollase liivaga. Ruudus 10B olevast loomapesast leiti kiletükk. Terve kaevandi alal leidus üksikuid söetükikesi. Söesemad kohad asusid ruudu 10A idaosas keskel, raudkivide kogumi juures ruutude 10 ja 11 piiril ning ruudus 10B SW. Ülejäänud osas esines söetükikesi hajusalt.

V korrisest saadi mõnevõrra vähem leide kui IV korrisest (**vt ka joonis 7**). Keraamika hulgas paistsid silma kaks riibitud pinnaga (:72, :81) kildu, üks väike oletatava tiigli katke (:86) ja 13 šlakitükki. Leidus ka üksikuid tulekivi- ja kvartsitükke. Põlenud loomaluid saadi korrisest kõigest kolm fragmenti.

VI korris

VI korrise kaevati kahel erineval ajal – kõige ülemist alakorrise (VI ülemine) kaevati esimese kaevamisetapi lõpus, 19. augustil, kuid selle järel pidi kaevamismeeskond tegema töösse nädalase vahe. 30. augustil jätkati VI korrise kaevamist, kuid kuna varasemaid märkmeid polnud sel hetkel käepärast, millest oleks võinud senist korrise numeratsiooni üle kontrollida, siis kaevati VI korrise nime all veel kaks 5 cm paksust alakorrise, mis aruande ja leiunimekirja koostamisel nimetati vastavalt VI keskmine ja VI alumine alakorris. Seega on VI korrise kogupaksus 15 cm ning see ulatus maapinnast kokku u 60 cm sügavuseni.

VI korrise ülemine osa (VI ülemine) kaevati maapinnast 50 cm sügavusele (**joonis 10; foto 15**). Pinnase üldpilt oli kõikjal üsna kirju: helepruun muld segatud kollaste ja helekollaste liivalaikudega ning mõne söese laiguga. Pinnas oli ida pool heledam kui lääne pool.

Ruutude 10 ja 11 vahel esines juba varem paljastunud suur raudkivi, mille läbimõõt osutus VI korrises 52 cm. Teine suurem raudkivi (läbimõõt 16 cm) oli ka ruudu 12 alaruutude NW ja NO põhjapiiril. Sama ruudu loodenurgas paljandus põlevkivi, mille kõrval oli üksik

ümbritsevast pinnasest tumedam laik. Üksikuid kive leidis ka ruutudes 11A (põlenud kivi) ja 11B.

Leide oli VI korrise ülemisest osast kokku 24 (**vt ka joonis 9**), valdavalt keraamikakillud, mille seas väärrib märkimist üks riibitud pinnaga savinõu küljekatke (:129). Lisaks paarile tulekivikillule (:128, :146) saadi siit veel paar tiiglikatket (:149, :150) ning poolik ebakorrapärase kujuga luisk (:137), mille teine pool (:153) saadi VI korrise keskmisest osast. Vähesel määral leidis ka šlakki.

VI korrise keskmises ja alumises osas oli pinnas helepruun, kusjuures ruutudes 11 ja 12 oli see mõneti heledam kui ruudus 10, koosnedes kohati helepruuni pinnasega määratud kollasest liivast (**joonis 12; foto 16**). Üldine tendents oli, et VI korrise põhi muutus ida poole järjest heledamaks, ent kohati esines heledamaid laike ka ruudus 10. Üksik tumedam laik asus ruudu 12B kirdenurgas. Põlenud kive leidis üle kogu kaevandi, samuti leidis korrises hõredalt sütt. Ruudus 10B olid kaks u 10 cm läbimõõduga raudkivi, samas mõõdus raudkivi asus ka ruudus 12B. Üks suurem raudkivi asus endiselt ruutude 10 ja 11 piiril kaevandi lõunaprofiilis (väljaulatuva osa suurim läbimõõt oli u 30 cm); teine, u 25 cm läbimõõduga raudkivi paljastus ruutude 12A ja 12B piiril kaevandi põhjaprofiilis.

Eraldi tuleb ära märkida kaevandi keskel, valdavalt ruudus 11B (mõnevõrra laienes ka ruutudes 11A ja 12A) paiknevat kiviladet (**joonis 13; foto 17**) mis algas praegusest maapinnast u 50–55 cm sügavuselt ning ulatus u 75 cm sügavuseni. Vähemalt pool küllaltki kompaktselt kivilademest jäi kaevandi alast välja põhja poole, kuid väljapuhastatud osa suurim laius oli 73 cm ning kaevandisse ulatus see u 25 cm pikkuselt. Lade koosnes peamiselt 10–12 cm läbimõõduga raudkividest (nende seas leidis ka väiksemaid kive), mis paiknesid kahes kihis. Alumise kihi kivid ulatusid VII korrisesse. Suurem osa kive olid põlemisjälgedeta, ent üksikud kivid olid siiski suures kuumuses viibimisest pudedad. Lademe läänepoolses otsas oli kahe põlenud kivi vahel tume söelaik; mujal oli pinnas kivide vahel üldiselt samasugune helepruun nagu mujalgi kaevandi alal. Söe vähesusest hoolimata võib tegemist olla omaaegse kolde jäänustega. Otsustades kaevandi põhjaprofiili põhjal (**joonis 19**) näis koldelohk, millesse kivid olid laotud, olevat vaid u 20 cm sügav. Koldega otseselt seostatavaid leide ei olnud, mis teeb selle dateerimise problemaatiliseks. Kivilademe ümbruskonnas leidis nii kiviajale kui ka vanemale rauaajale iseloomulikku keraamikat.

VI korrise keskmise ja alumise osa leiud on leiunimekirjas samuti omavahel segamini järjekorras (**vt ka joonis 11**). Savinõukildude hulk oli märgatavalt vähenenud, VI korrise

keskmisest ja alumisest osast leiti 8 savinõukildu, vaid üks šlakitükk, lihvimiskivi (:157), VI korrise ülemisest osast saadud luisukivikatke (:137) teine pool (:153) ning savitihendeid 10,2 g jagu. Põlenud loomaluude hulk oli eelnevate korristega võrreldes suurenenud, – 11 tugevalt fragmenteerunud kildu. Ruudust 12A SW tuli üksik tellisetükk, mis võis olla sattunud siia mõne loomauruga.

VII korrisk

VII korrisk kaevati maha 10 cm paksuselt (kahe 5 cm paksuse alakorrisena), mistõttu kaevand küündis maapinnast u 70 cm sügavusele (**joonis 15; foto 18**). Kaevandis olev pinnas oli muutunud ühtlaselt heledamaks. Ruutudes 10 ja 11A oli pinnas helepruun, segatud helekollaste laikudega, samas kui ruutudes 11B ja 12 oli valdavaks pruunikate laikudega segatud helekollane liiv. Kividest oli jäänud kaks suuremat kaevandi profiilidesse (samad, mis varemgi – üks ruutude 10 ja 11 piiril ning teine ruudus 12), samuti mõned suuremad kivilademe kivid, mis asusid lademe alumises kihis. Nad ei moodustanud aga enam sama korralikku kompakset ladet, vaid paiknesid kaevandi profiili ääres ebakorrapärasel reas. Mõned neist jäid osalt profiili sisse. Kivilademe juures oli suurem ühtlane pruunikas laik. Väikseid sötükke esines VII korriskes vähem kui eelmises korriskes.

Leide olid ühtlaselt vähemaks jäänud, kuid enim esines neid endiselt ruudus 10 (**vt joonis 14**). Kokku saadi VII korriskest viis savinõukildu, kaks tulekivikatket, rauatükk ja šlakitükk; savitihendid puudusid. Põlenud loomaluid oli endiselt samas suurusjärgus, nimelt 14 fragmenti ning enim esines neid ruudus 10,

VIII korrisk

VIII korrisk paksus oli u 10 cm (kahe 5 cm paksuse alakorrisena), see ulatus maapinnast u 80 cm sügavusele (**joonis 16; foto 19**). Kaevandi pinnase toon oli üpriski hele, domineeris helekollane liiv. Endiselt leidus aga ka veel tumedamaid laike – ruut 10A ruudu lõunaosas olid söesed laigud. Ruudu 10B lõunaprofiilis olevast suurest kivist lääne pool on pruunikas laik; neid esines ka mujal. Ruudus 11 oleva kivilademe all paljastus helepruun laik. Ruutu 12B ei kaevatud esialgu 75 cm (maapinnast) sügavamale, sest seal arvati paljastuvat looduslik liivakivine pinnas. Ruudu 12A pinnas oli ühtlaselt helekollane, paari tumedama laiguga. Ruutudest 10 ja 12 tuli väga vähe sütt.

Leide oli väga vähe, saadi vaid üks savinõukild (:170) ja kaks tulekivilaastu (:171, :172). Seevastu põlenud loomaluude hulk oli endiselt võrdlemisi suur; kokku leiti 10 fragmenti.

IX korris

Korris oli u 10 cm paks (kahe 5 cm paksuse alakorrisena), kohati – eelkõige ruudus 12 – ka vähem. Üldiselt oli pinnas kõikjal pruunikaskollane, segatud üksikute tumedama pinnasega loomaurgudega ja punakate savilaikudega (**joonis 17; foto 20**). Ruudu 10 lääneosa oli seevastu kirjum – siin oli pudedat savikat pinnast, milles esines tumedaid ümaraid loomaurge ja pruune laike. Ruutude 10 NO ja 11 NW põhjaosas paljandus korrise põhjas hele liivakivi. Kivilademe all olev tumedam laik oli läinud heledamaks, kuid ikkagi eristus ülejäänud pinnasest (ilmselt oli tegemist koldelohuga, millest oli põhjalikumalt juttu juba eespool). Esemleide sellest sügavusest enam ei tulnud; põlenud loomaluufragmente leiti vaid viis.

X korris ja looduslik aluspind

X korris (enamasti u 10, paiguti ka kuni 15 cm paks) kaevati kuni loodusliku aluspinna paljastumiseni (**joonis 18; foto 21**). Valdavalt paljastus liivakivine pinnas, mille sees oli tumedamaid ning punakaid laike. Ruudus 10 esines ülejäänust pinnast madalamal helehall kõva liivakas savi, mis kujutas endast samuti tõenäoliselt looduslikku aluspinnast.

Esemleide X korrisest ei saadud, X korrise ülemisest osast saadi vaid kolm väikest põlenud luukildu.

I kaevandi kihid

Kokku eristati kaevandi alal neli pinnasekihti (vt ka joonis 19; fotod 22–25), need on nummerdatud alates kõige ülemisest.

I kiht

I kiht algas kohe rohumätta alt ning ulatus kolmandasse korrisesse, kuni 25 cm sügavuseni maapinnast. I kihi pinnas oli üldiselt tume, huumuserikas muld. Kihi sügavamas osas leidis pinnases veidi heledamaid liivalaike. Muld sisaldas üksikuid söetükke, mida üles ei võetud. Kihi ülemisest, mättakihi alusest osast, tuli ruudust 10 välja palju lubjamörditükke ja ka suuremaid kive läbimõõduga kuni 10 cm. Kivid ja lubjamörditükid asetsesid kompaktselt. Kivid puudusid ruudus 12.

Lisaks lubjamörditükkidele leidis kihis mõningal määral klaasikilde ja tellisetükke. Muinasaegsed leide oli kõige enam III korrises, kuid seal esines ka märgataval hulgal uusaegseid leide. Muinasaegsetest leidudest esines 11 savinõukildu, värtnakeder (:6), tulekivikild ja kaks šlakitükki. I kihist saadud savitihendid pärinevad suure tõenäosusega uusajast ning neid võib seostada Liidva talu mõne varasema hoonega.

Ilmselt oli tegemist õhukese uusaegse kihiga, mille alumine osa oli segatud tumeda muinasaegse kihiga.

II kiht

II kiht algas kolmanda kolmandast korrisesest ning ulatus ruutudes 10 ja 11 kohati kuni 80 cm sügavuseni maapinnast, olles valdavalt 20–45 cm paks. Kiht oli kõige õhem ruudus 12. II kihi pinnas oli valdavalt helepruun, esines ka kollaseid liivalaike ning tumedamaid loomakäike. Selle kihiga võib seostada ka ruudus 11B asunud kiviladet. Näib, et tegemist on koldeasemega, mis on omal ajal süvendatud paarikümne cm sügavuselt maasse (III kihti) ning kaetud kividega.

Sellest kihist saadi kõige enam leide. Enamik leidudest kuulub nähtavasti vanemasse rauaaega, kuid saadi ka mitmeid tulekivikatkeid ning kiviaegset keraamikat. Vähe leidis savitihendeid. Üksikud uusaegsed leiud olid siia sattunud tõenäoliselt eelkõige loomaurgude kaudu.

II kihti võib pidada muinasajal tekkinud asula kultuurkihiks.

III kiht

III kihi moodustas peamiselt määrdunudkollane liiv (ebaühtlaselt 15–40 cm paks), milles esines vaid üksikuid leide, kuid seevastu leidis siin siiski väikeseid põlenud luid. Võib olla, et kiht on tekkinud ajal, mil Pabra järve veetase oli praegusest kõrgem ning tegemist oleks sel juhul järvesettega, mis lisaks liivale koosnes paiguti ka liiva ja savi segust (nagu võis nähe ruudus 10). Vähene leiumaterjal võis kihti sattuda näiteks tallamise käigus.

IV kiht

IV kihiks loeti looduslikku aluspinnast, mis tuli nähtavale umbes 75–95 cm sügavusel maapinnast. Selle moodustas üsna kõva helekollane liivakivipinnas, mida enam kaevama ei hakatud.

II kaevand

II kaevand mõõdeti sisse ruutu -1, mõõtudega 1 x 0,5 m (**foto 26**). Kaevandist jõuti eemaldada vaid kaks korrist, kuid kuna suurema osa ajast nõudis I kaevandi kaevamine, jäi II kaevandiga tegelemine pooleli. Kaevandi põhi kaeti seetõttu kilega (**foto 29**) ning aeti kinni.

I korris

Esmalt eemaldati kaevandist mättakiht, kuni kaevand oli maapinnast keskel 5 cm ja idaosas 7 cm sügav (**foto 27**). Läänepoolses osast kaevati kogemata liiga sügavale ehk maapinnast 15 cm-ni (**joonis 20**). Mättakihi alt leiti kaasaegse ilmega tellisetükke, muud leiud puudusid.

II korris

Kaevand võeti ühtlaselt maapinnast 15 cm sügavuseni (nivelliiriga tasapind +74). Pinnas oli tumepruun, kaevandi läänepoolses osas oli see segatud savise pinnase laikudega (**joonis 21; foto 28**). Korrisest saadi üksik savinõukild (:174a) ja piimvalge tulekivikild (:174b), lisaks üks põlenud luufragment.

Järeldused ja kokkuvõte

Toodsi Liidva asulakohas võib leiumaterjalile tuginedes eristada kaks peamist ajaperioodi. Vanemast ajajärgust annavad tunnistust eelkõige vähesed tulekivi- ja kvartsikillud, samuti keraamika, mille vormimismassi on segatud tõenäoliselt taimset materjali, mis on aga hiljem tules välja põlenud. Taimne lisand, millele viitab enamasti savinõukatmete kergus ja urbsus, on iseloomulik mitmele kiviaegsele keraamikatüübile – narva tüüpi, hilisele kamm-, nõör- ja varasele tekstiilkeraamikale (vt Kriiska 1995, 65jj; Kriiska 1996, 374, 377). Ka savinõude seinte katmine riibetega on omane näiteks narva tüüpi, hilisele kamm- ja nõörkeraamikale, aga vahel ka varajasele tekstiilkeraamikale (Jaanits jt 1982, 64, 81, 86jj; Kriiska 1995, 65jj; Kriiska ja Tvauri 2002, 52, 63). Hilisematest, eelrooma ja rooma rauaajale tüüpilisest riibitud keraamikast erinevad Toodsi Liidva asulakohast leitud killud (nt :81 ja :129) just eelkõige mineraalse (kivipuru või liiv) lisandi puudumise poolest. Kui siia juurde arvestada ka üksik väike täkkeornamendiga savinõukatke (:25), mis Aivar Kriiska määrangul võis samuti nõörkeraamika hulka kuuluda, võibki Toodsi Liidva asulakoha vanema järgu dateerida – ehkki andmete nappuse tõttu esialgu veel mõneti oletuslikult – üldjoontes neoliitikumi teise poolde, umbkaudu vahemikku 3600–1500 aastat eKr (Eesti, sh selle kaguosa muinasaja periodiseeringust vt Lang ja Kriiska 2001; Kiristaja 2004). Leiumaterjali põhjalikumal läbitöötamisel võib dateering muidugi veel täpsustuda.

Asulakoha teine kasutusperiood langeb tõenäoliselt vahemikku eelrooma rauaajast rahvasterännuajani, nagu näitab suurem osa leitud keraamikast. Kaksikkoonilise savist värtnakedra katke on tõenäoliselt üheaegne sarnaste eksemplaridega Hinniala ja Rõuge linnustelt (Шмидехельм 1959, 169, таблица VI: 6; Valk 2007, 61, fig. 13: 1) ning Rõsna-Saare II käbaskalmistust (Аун 1980, 371, tahvel X: 1), kuuludes seega arvatavasti rahvasterännuaega. Metallitööle viitav materjal – šlakitükid, šlakistunud savi ning tiiglikatked (nt :149 ja :150) – võib viidata olla vanema rauaaja asulast varasemale rauasulatuskohale. Jüri Peets (2003, 66; 2007, 162) on oletanud Siksälä Kabelimäe asula- ja rauasulatuskoha puhul, et tuleohu tõttu ei saanud rauasulatuskoht ja elamud olla sama koha peal üheaegsed ning seega võiks rauasulatuskohast olla asulast varasem, kuuludes eelrooma rauaajaga. Arvestades Siksälä lähedust Toodsi Liidvast (lennult 10 km), võib sama oletus kehtida ka käesoleval juhul. Lisaks Siksäläle on läheduses eelrooma rauaaja rauasulatuskohta uuritud ka põhja poole jäävas Kalatsova külas (nt Peets 2007, 163–164). Praeguse uurimisseisu juures pole rauasulatuskoha kohta võimalik midagi täpsemalt öelda.

Esiialgu jääb lahtiseks ka leitud kivilademe, oletatava koldeaseme, dateering, kuna koldega otseselt seostuvaid leide ega sütt ei saadud. Tõenäolisemana tundub siiski variant, et kolle pärineb asulakoha teisest etapist, vanemast rauaajast.

Viikingiajal pole paigas ilmselt enam elatud; siin puuduvad kiilapinnaliste nõude katked. Ka kedrakeraamika puudub.

Savitihendid asusid valdavalt II ja III korrises, maapinnast kuni 25 cm sügavusel ning sellest sügavamal vähenes nende hulk oluliselt. See viitab, et nad võivad pärineda pigem mõnest varasemast Liidva talu hoone seinast ning pole muinasaegsed.

Kirjandus

Jaanits, L., Laul, S., Lõugas, V., Tõnisson, E. 1982. Eesti esiajalugu. Tallinn.

Kristaja, A. 2004. Kagu-Eesti esiaja kronoloogiast. – Setumaa kogumik, 2. Uurimusi Setumaa arheoloogiast, geograafiast, rahvakultuurist ja ajaloost. Tallinn, 156–181.

Kristaja, A. & Lillak, A. 2010. Arheoloogiline inspeksioon Setumaale, Meremäe valda ja Misso valla Luhamaa ossa 9.–10. maini 2010. (Aruanne TÜ AK arhiivis).

Kriiska, A. 1995. Narva jõe alamjooksu neoliitiline keraamika. – Eesti arheoloogia historiograafilisi, teoreetilisi ja kultuuriajaloolisi aspekte. MT, 3. Tallinn, 54–115.

Kriiska, A. 1996. The Neolithic Pottery Manufacturing Techique of the Lower Course of the Narva River. – PACT, 51. Coastal Estonia. Recent Advances in Environmental and Cultural History. Rixensart, 373–384.

Kriiska, A., Tvauri, A. 2002. Eesti muinasaeg. Tallinn.

Lang, V., Kriiska, A. 2001. Eesti esiaja periodiseering ja kronoloogia. – Eesti Arheoloogia Ajakiri, 5/2, 83–109.

Peets, J. 2003. The power of iron. Iron production and blacksmithy in Estonia and neighbouring areas in prehistoric period and the Middle Ages. MT, 12. Tallinn.

Peets, J. 2007. – Early Iron Age iron production in Siksälä and southern Estonia. – Laul, S., Valk, H. Siksälä. A Community at the Frontiers. Tallinn – Tartu, 161–166.

Valk, H. 2007. Excavations in the ruins of Vastseliina castle and on the hillforts of Urvaste and Hinniala. – AVE, 2006. Tallinn, 51–69.

Аун М. 1980. Об исследовании курганного могильника Рысна-Сааре II. – ТАТÜ, 4, 368–372.

Шмидехельм М. Х. 1959. Городище Рыуге в юго-восточной Эстонии. – Труды Прибалтийской объединенной комплексной экспедиции, I. Москва, 154–185.

LISA 1.

Toodsi Liidva asulakoha 2010. aasta arheoloogiliste uuringute leiud (TÜ 1868)

Kaevand I

Alanr	Leid	Arv	Kirjeldus	Vana nr	Korris	Märkused	Sektor
1	SK	1	kä, külg		II	samast ruudust ka uusaegset materjali	
2	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga		II		
3	Šlakk	1			II		
4	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga		II		
5	SK	1	kä, külg		II		
6	värtnakeder	1	ktk, savist kaksikkooniline		III	samast ruudust ka uusaegset materjali	SW
7	SK	1	kä, külg, pindadeta		III		NO
8	SK	2	kä, külg, pindadeta		III		NO
9	Šlakk	1			III		SW
10	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga		III	samast ruudust ka uusaegset materjali	SW
11	kivi	1	lihvimisjälgedega		III		NO
12	tulekivi	1	valge, üsna kehv kvaliteet		III	samast ruudust ka uusaegset materjali	SW
13	põl savi	1			III		SW/NW
14	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga		III		SO
15	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga		III	samast ruudust ka uusaegset materjali	SW
16	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga		III		SO
17	SK	2	kä, külg, 1 pinnaga		IV		NW
18	Šlakk	1			IV		NW
19	SK	1	kä, külg		IV	samast ka 10 kopikat aastast 1961	NO
20	Šlakk	1			IV		NO
21	SK	2	kä, külg, 1 pinnaga		IV		SO
22	Šlakk?	1			IV		SO
23	SK	2	kä, külg, pindadeta		IV		SW
24	SK	1	kä, serv		IV		NW
25	SK	1	kä, külg, täkkeornament		IV	A. Kriiska määrangul kiviaegne nõorkeraamika (23.11.2010)	NW
26	SK	2	kä, külg, 1 pinnaga		IV		NW
27	Šlakk	2			IV		NW
28	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga		IV		SO
29	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga		IV		SO
30	SK	1	kä, serv		IV		SW
31	SK	1	kä, põhja serv		IV		SW
32	SK	2	kä, külg, 1 pinnaga		IV		SW
33	kvarts	1	üsna kehva kvaliteediga		IV		SW
34	SK	1	kä, külg, silutud pinnad		IV		NW
35	SK	1	kä, külg, tekstiilijäljend(?)		IV		NW
36	SK	2	kä, külg, 1 pinnaga		IV		NW
37	lihvimiskivi	1	külje peal punktringornament		IV	puurimisjalg (?)	NW
38	SK	6	kä, külg, pindadega ja ilma kä, külg, 1 pinnaga ja		IV		NO
39	SK	4	pinnata		IV		SO
40	Šlakk	2			IV		SO
41	tulekivi	1	helehall		IV		SO
42	SK	1	kä, külg		IV		SW

43	Šlakk(?)	1		IV		SW
44	SK	2	kä, külg, 1 pinnaga	IV		NW
45	Šlakk	2		IV		NW
46	kvarts	1	üsna kehva kvaliteediga	IV	sügavus +35	NO
47	SK	1	kä, külg	IV		NO
48	SK	1	kä, külg	IV		NO
49	Šlakk	1		IV		NO
50	SK	2	kä, külg, 2 ja 1 pinnaga	IV		SO
51	tulekivi	1	hall, üsna kehva kvaliteediga	IV		SO
52	kivi	1	ümmargune, nagu lihvitud	IV		-
53	SK	1	kä, külg	IV		SW
54	SK	1	kä, põhjaserva ktk(?)	IV		SW
55	SK	2	kä, külg, pindadeta	IV		SW
56	Šlakk	2		IV		SW
57	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	IV		NW
58	SK	3	kä, külg, 1 pinnaga	IV		NW
59	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	IV		NO
60	tulekivi	1	hall	IV		NO
61	SK	1	kä, külg	IV		SO
62	SK	2	kä, külg, 1 pinnaga	IV		SO
63	Šlakk	1		IV		SO
64	SK	2	kä, külg, 1 pinnaga	IV	samast ruudust uusaegne raudnael	SW
65	Šlakk	1		IV		SW
66	Šlakk	3		IV		NW
67	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	IV		NO
68	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	IV		NO
69	Šlakk	1		IV		NO
70	SK	1	kä, serv, põlenud	IV		SO
71	SK	1	kä, külg	IV		-
72	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga, riiped(?)	10	V ülem	NW
73	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	34	V profiilist	NW
74	SK	1	kä, külg	2	V ülem	NW/NO
75	SK	1	kä, külg	12	V ülem	NO
76	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	21	V ülem	NO
77	Šlakk	1		13	V ülem	NO
78	SK	4	kä, külg, 1 pinnaga	3; 16	V ülem	SO
79	Šlakk	1		36	V alum	SO
80	tulekivi	1	hall	19	V ülem	SW
81	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga, riiped	39	V alum	NW
82	SK	1	kä, külg	39	V alum	NW
83	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	46	V alum	NW
84	Šlakk	1		39	V alum	NW
85	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	7	V ülem	NW/NO
86	tiigli ktk(?)	1		41	V alum	NO
87	SK	3	kä, külg, 1 pinnaga	6, 18, 31	V ülem	NO
88	SK	1	kä, serv kä, külg, 1 pinnaga ja	5	V ülem	SO
89	SK	2	pinnata	8	V ülem	SO
90	Šlakk	1		20	V ülem	SO
91	kvarts	1	valge	45	V alum	SO
92	SK	1	kä, külg, pindadeta	31	V ülem	-
93	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	29	V ülem	NW
94	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	29	V ülem	NW

95	Šlakk	2		29	V ülem		NW
96	Šlakk	1		23	V ülem		SO
	põlenud						
97	savi	1		44	V alum		SO
98	SK	2	kä, kül, 1 pinnaga	26	V ülem		SW
99	kvarts	1	viletsa kvaliteediga, valge	26	V ülem		SW
100	Šlakk	1		38	V alum	sügavus +40	SW
101	Šlakk	1		40	V alum		SW
	põlenud						
102	savi	1		26	V ülem		SW
103	SK	1	kä, kül, 1 pinnaga	42	V alum		NW
104	Šlakk	2		24	V ülem		NW
105	SK	1	kä, serv, põlenud	42	V alum		NW
106	SK	1	kä, kül, 1 pinnaga	1	V ülem	sügavus +48	NO
107	SK	1	kä, kül, 1 pinnaga	25	V ülem		NO
108	SK	1	kä, kül	25	V ülem		NO
109	kvarts	2	viletsa kvaliteediga, valge	25, 37	V ül/al		NO
110	Šlakk	1		37	V alum		NO
111	SK	1	kä, kül	4	V ülem		SO
112	tulekivi	1	valge	50	V alum		O
			kä, kül, 1 pinnaga ja				
113	SK	2	pinnata	32, 49	V ül/al		-
114	raudese ktk	1	võib-olla mingi tera katke	11	V ülem		SW
	põlenud						
115	savi	1		30	V ülem		SW
116	SK	1	kä, kül, 1 pinnaga	9	V ülem		NW
117	SK	1	kä, kül, 1 pinnaga	9	V ülem		NW
118	Šlakk	1		9	V ülem		NW
119	SK	1	kä, kül	14	V ülem		NO
120	SK	1	kä, kül, 1 pinnaga	17	V ülem		SO
	põlenud						
121	savi	1		35	V alum		SO
122	SK	1	kä, kül, 1 pinnaga	33	V alum	sügavus +37	SW
123	SK	2	kä, kül, 1 pinnaga	15	V ülem		SW
124	tulekivi	1	viletsa kvaliteediga, valge	22	V ülem	sügavus +37	NW
125	SK	1	kä, kül, 1 pinnaga	27	V ülem		NW
126	SK	2	kä, kül, 1 pinnaga	28, 48	V ül/al		NO
127	SK	1	kä, kül, 1 pinnaga	47	V alum	sügavus +33	SO
128	tulekivi	1	hall	53	VI ülem		SW
129	SK	1	kä, kül, ühepoolne, riiped	51	VI ülem	võib-olla kiviaegne	NW
130	SK	2	kä, kül, 2 ja 1 pinnaga	58	VI ülem		NO
131	SK	1	kä, kül, 1 pinnaga	57	VI ülem		NO
132	Šlakk	1		57	VI ülem		NO
133	Šlakk	1		68	VI ülem		-
134	SK	1	kä, kül, 1 pinnaga	67	VI ülem	profiilist	-
135	SK	1	kä, kül, 1 pinnaga, silutud	60	VI ülem		SW
136	SK	1	kä, kül, 1 pinnaga	62	VI ülem		SW
						sügavus +37; sobib kokku	
137	luisukivi ktk	1		61	VI ülem	:153-ga	SW
138	rauatükk	1	sees ka puiduosakesed	65	VI ülem		SO
139	Šlakk	1		69	VI ülem	lõunaprofiilist	-
140	SK	1	kä, serv	52	VI ülem		SO
141	SK	1	kä, kül, 1 pinnaga	74	VI ülem	korrise põhjast	-
142	SK	1	kä, kül	73	VI ülem	põhjaprofiilist	-
143	Šlakk	1		72	VI ülem	lõunaprofiilist	-
144	SK	1	kä, kül, 1 pinnaga	63	VI ülem		NW

145	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	55	VI	ülem		NW
146	tulekivi	1	hall	59	VI	ülem	sügavus +26	NO
147	Šlakk	1		59	VI	ülem	sügavus +26	NO
148	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	64	VI	ülem		SW
149	tiigli ktk	1	serva ktk	71	VI	ülem	profili puhastus	-
150	tiigli ktk	1	külg	71	VI	ülem	profili puhastus	-
151	SK	1	kä, külg	107	VI	kesk		SW
152	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	114	VI	alum		SW
153	luisukivi ktk	1		103	VI	kesk	sobib kokku :137-ga	NO
154	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	102	VI	kesk	10. ruudu sissevaring	-
155	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	109	VI	kesk		SW
156	Šlakk	1		110	VI	kesk		SW
157	lihvimiskivi	1		118	VI	alum		SW
158	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	120	VI	alum		NW
159	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	117	VI	alum		NO
160	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	117	VI	alum		NO
161	SK	1	kä, serva ktk	116	VI	alum		SW
162	SK	2	kä, külg, 1 pinnaga	122; 123	VII	ülem		NW
163	rauatükk	1		121	VII	ülem		NW
164	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	127; 128	VII	alum		SO
165	Šlakk	1		124	VII	ülem		NO
166	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	125	VII	ülem		NO
167	tulekivi	1	hall	125	VII	ülem		NO
168	tulekivilaast	1	beež	135	VII	alum	10. ja 11. ruudu kaabe	-
169	SK	1	kä, pindadeta	126	VII	alum		-
170	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	6 (12.09)	VIII	ülem		NW
171	tulekivi	1	hall	5 (12.09)	VIII	ülem		SW
172	tulekivi	1	hall	9 (12.09)	VIII	ülem		SO
173	SK	2	kä, külg, 1 pinnaga ja pinnata	-	-	-	10. ruudu varing	-
174	Šlakk	1		-	-	-	11. ruudu varing	-

II kaevand

Alanr	Leid	Arv	Kirjeldus	Vana nr	Korris	Märkused	Sektor
174a	SK	1	kä, külg, 1 pinnaga	-	II		NO
174b	tulekivi	1	piimvalge	-	II		NO

LISA 2.

Toodsi Liidva asulakoha 2010. aasta arheoloogistel uuringutel leitud savitihendid (TÜ 1868)

Kaevand I

Alanr	Arv	Kaal (g)	Vana nr	Korris	Ruut	Sektor	Märkused
175	9	13,2	-	II		10	-
176	103	216,2	-	II		11	-
177	75	62,7	-	II		12	-
178	1	1,9	-	III	10A		NW
179	1	1,7	-	III	11A		NO
180	8	27,4	-	III	11B		SW 13,2
181	1	9,4	-	III	11B		NW 216,2
182	28	93,4	-	III	11B		NO 62,7
183	19	27,2	-	III	12A		NW 1,9
184	8	5,9	-	III	12A		SO 1,7
185	24	20,7	-	III	12A		NO 27,4
186	29	27,5	-	III	12A		SW 9,4
187	2	4,9	-	III	12A/B piirilt		- (foto 75) 93,4
188	8	7,8	-	III	12B		NW 27,2
189	15	15,3	-	III	12B		SO 5,9
190	3	10,1	-	IV	11B		NW 20,7
191	1	4	-	IV	11B		SO 27,5
192	1	2,4	-	IV	12A		NW 4,9
193	2	3,8	-	IV	12B		SO 7,8
194	1	5,2	75	VI ülem	11B		- 15,3
195	2	4,2	77	VI ülem	12B		NW 535,2
196	1	2,8	76	VI ülem	12A		-
197	1	5,2	101	VI kesk	11B		-
198	1	2,2	104	VI kesk	12B		NO

LISA 3

Toodsi Liidva asulakoha 2010. aasta arheoloogiliste uuringute luuleiud (TÜ 1868)

Kaevand I

Korris	Ruut	Sektor	Arv	Vana nr	Märkused
II		10 -		3 -	
II		11 -		1 -	
II		12 -		3 -	
III	10A	NW		1 -	
III	10B	SW		1 -	Põlenud (P)
III	10B	NO/NW		4 -	
III	10B	-		1 -	
III	11B	NO		1 -	
III	12B	NO		2 -	P
IV	12B	SW		1 -	P
V	12A	NW		1 -	P
V	12B	SW		1 -	P
V	12B	SO		1 -	P, sügavus +33
VI ülem	10A	SW		1	56 P
VI ülem	10B/11A	-		1 -	P
VI ülem	12A	NW		1	55 P
VI ülem	12B	NO		1	60 P
VI	10A	SW		3 -	P
VI kesk	10A	SO		1	112 P
VI alum	10B	SW		5	115 P
VI alum	11A	NW		2	119, 120 P
VI alum	11A	NO		1	117 P
VI kesk	12A	NW		1	113 P
VI kesk	12A	SO		1	111 P
VII alum	10B	NW		1	130 P
VII alum	10B	NO		3	124, 132 P
VII alum	10B	SO		5	133 P
VII alum	10 ja 11	kaabe		1	135 P
VII	11A	SW		2 -	P
VII ülem	11A	NO		1	125 P
VII alum	12A	NO		1	129 P
VIII ülem	10B	SW		2	7 P
VIII ülem	10B	NO		1	8 P
VIII ülem	11B	SO		1	4 P
VIII alum	10B	SW		1	12 P
VIII alum	10B	NO		1	11 P
VIII alum	11A	SO		4	9 P
IX ülem	10B	-		2	13 P
IX alum	11A	-		3	14 P
X ülem	10A	-		3	15 P
-	11 ja 12	prof.varing		1	2 P
-	-	põhjakaabe		3	16 kivistise katked?

Kaevand II

II	.-1B	NO		1 -	P
----	------	----	--	-----	---

LISA 4.

Toodsi Liidva asulakoha 2010. aasta arheoloogiliste uuringute sõeproovid (TÜ 1868)

Kaevand 1 (kogutud 30.08.2010)

- 1) VI korrisk, ruut 10
- 2) VI korrisk, ruut 11
- 3) VI korrisk, ruut 12
- 4) VII korrisk, ruut 10
- 5) VII korrisk, ruut 11
- 6) VII korrisk, ruut 12